

Ünnepi kívánságok Pápai Páriz Ferenc 1674. október 20-i bázeli orvosavatására

Delbó Katalin¹, Barta Andrea¹, Szabó Mária¹, Vágási Tünde¹, Murányi Yvett¹,
Fogarasi Katalin¹, Somodi Brigitta¹, Szöllősi Lili¹, Bereczki Dániel^{2,3}

¹Semmelweis Egyetem Szaknyelvi Intézet, Budapest, ²Semmelweis Egyetem Neurológiai Klinika, Budapest, ³HUN-REN SE Neuroepidemiológiai Kutatócsoport, Budapest

Solemn greetings for the medical inauguration of Ferenc Pápai Páriz in Basel, on October 20, 1674

Abstract • The current year is the 350th anniversary of the medical inauguration of Ferenc Pápai Páriz at Basel University. For the inauguration celebration on October 20, 1674 his professors, supporters and friends compiled a set of solemn greetings published in an independent volume, the Vota Solennia. The 17 greeting poems were written in Latin, Greek, French, Hungarian, German and Romanian languages. Six of the greetings were written by Hungarian fellow students in peregrination: Tamás Veresegyházi, Lőrinc Pekri, István Kolosvári, János Kállai Kopis, János Békés Horvát and János Rácz-Beszermény. To date only 6 of the greeting poems have been published in Hungarian. In this article we present the translation of the full volume of Vota Solennia. The translations of István Tóth published in 1977 are supplemented by the rest of the poems translated by the colleagues at the Institute of Languages for Specific Purposes of Semmelweis University in 2024.

Keywords • 17th century; Basel, peregrination; medical inauguration, solemn greetings

Kivonat • Ez évben ünnepeljük Pápai Páriz Ferenc bázeli orvosavatásának 350. évfordulóját. Az 1674. október 20-i avatási ünnepségre tanárai, támogatói és barátai egy önálló kiadványban – a Vota Solenniában – fogalmazták meg jókívánságaikat. A 17 üdvözlővers latin, görög, francia, magyar, német és román nyelven készült. A jókívánságok közül hatot a peregrinációban külföldön tanuló magyar diáktársak – Veresegyházi Tamás, Pekri Lőrinc, Kolosvári István, Kállai Kopis János, Békés Horvát János és Rácz-Beszermény János – írták. Mostanánkig mindössze 6 üdvözlés jelent meg magyarul. Közleményünkben a teljes ünnepi kötetet bemutatjuk - Tóth István 1977-es fordításait kiegészítve a Semmelweis Egyetem Szaknyelvi Intézetének munkatársai által 2024-ben készített fordításokkal.

Kulcsszavak • 17. század; Bazel, peregrináció; orvosavatás, ünnepi köszöntések

DOI: 10.2478/orvtudert-2023-0001

Orvostudományi Értesítő 2023, 96(1): 1–12

Napjaink társadalmi elvárásának teljesítésére, a magyar nyelvű orvostudományi programokban a 2022/2023-as tanévet lezáró orvostudományi avatáson a budapesti Semmelweis

Egyetemen 334, a Debreceni Egyetemen 140, a marosvásárhelyi egyetemen 123, a Pécsi Tudományegyetemen 144, a Szegedi Tudományegyetemen pedig 160 végzős orvos vette át diplomáját. Ezzel szemben, 1769 előtt hazánkban nem folyt orvostudomány, külföldi egyetemeken látogatása – a peregrináció – adott lehetőséget orvosi képzés megszerzésére. Nagy volumenű orvostudományt azonban a külföldi egyetemeken sem ajánlottak. Például a Bázeli Egyetem anyakönyve szerint 1674-ben összesen 5 hallgatót avattak orvosná: köztük szerepelt az 1057. anyakönyvi számmal 1674. október 20-án felavatott Pápai Páriz Ferenc (1. ábra).

Corresponding author / Levelezési cím

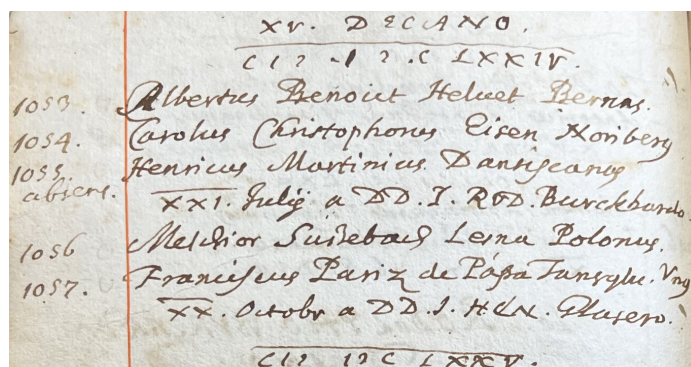
Dr. Bereczki Dániel

Department of Neurology Semmelweis University
Semmelweis Egyetem Neurológiai Klinika
1083 Budapest

Balassa u. 6.

E-mail: bereczki.daniel@semmelweis.hu

Tel: 06 1 210 0337; Mobil: 06 20 663 2378

1. ábra. A Bázeli Egyetem anyakönyvében Pápai Páriz Ferenc avatási dátuma 1057. sorszámmal szerepel. (Lelőhely: a Bázeli Egyetem könyvtára. Fotó: Bereczki D.)

Pápai Páriz Ferenc kivételes tehetségét és elismertségét jelzi, hogy 1675 tavaszán a Bázeli Egyetemtől oktatói („assessori”) kinevezést kapott. A fiatal orvost viszont más tervek vezették: 26 évesen hazajött Bázeltől, és négy évtizeden át a nagyenyedi kollégium tanáraként szolgált.

Az orvosavatás előfeltétele volt, hogy a jelölt felkészültségét vizsgákon igazolja, majd diplomamunkáját nyilvános vitán védje meg („dissertatio inauguralis medica”, „disputatio medica”). Pápai Páriz Ferenc 1674. október 9-én megvédett diplomamunkájában 3 nőgyógyászati esetet mutatott be [1].

Kivételes, nagy ünnepi esemény volt az orvosavatás. Az előzményeket és a ceremónia, majd az azt követő ünneplés részletes leírását Pápai Páriz Ferenc naplójában olvashatjuk [2]. A nagy eseményre - Pápai Páriz Ferenc és a lengyel Melchior Süsserbach 1674. október 20-i avatására - készült meghívót [3] a Bázeli Egyetem könyvtárában Hegyi Ádám találta meg (2. ábra; [4]). A meghívó szerint az avatáson mindkét jelölt tart előadást: először a lengyel fiatalember beszél az ásványok fontosságáról, utána következik Pápai Páriz Ferenc előadása az orvostudomány születéséről és fejlődéséről.

A felavatott orvost a tanárok, támogatók és barátok verses formában köszöntötték az alkalom napjára keltezett nyomtatott kiadvánnyal. A Pápai Páriz Ferenc köszöntésére megjelent kötet – a Vota Solennia (3. ábra; [5]) – 17 latin, görög, francia, magyar, német és román nyelven írt köszöntőverset tartalmaz. Az üdvözlések fontosságát jelzi, hogy írói néhány esetben a köszöntésekkel az orvosavatás előtt már több hónappal elkészültek. Szomorú vonatkozása van Békés Horvát János rövid köszöntőversének, amit barátja számára 1674. július 18-án, már vál-

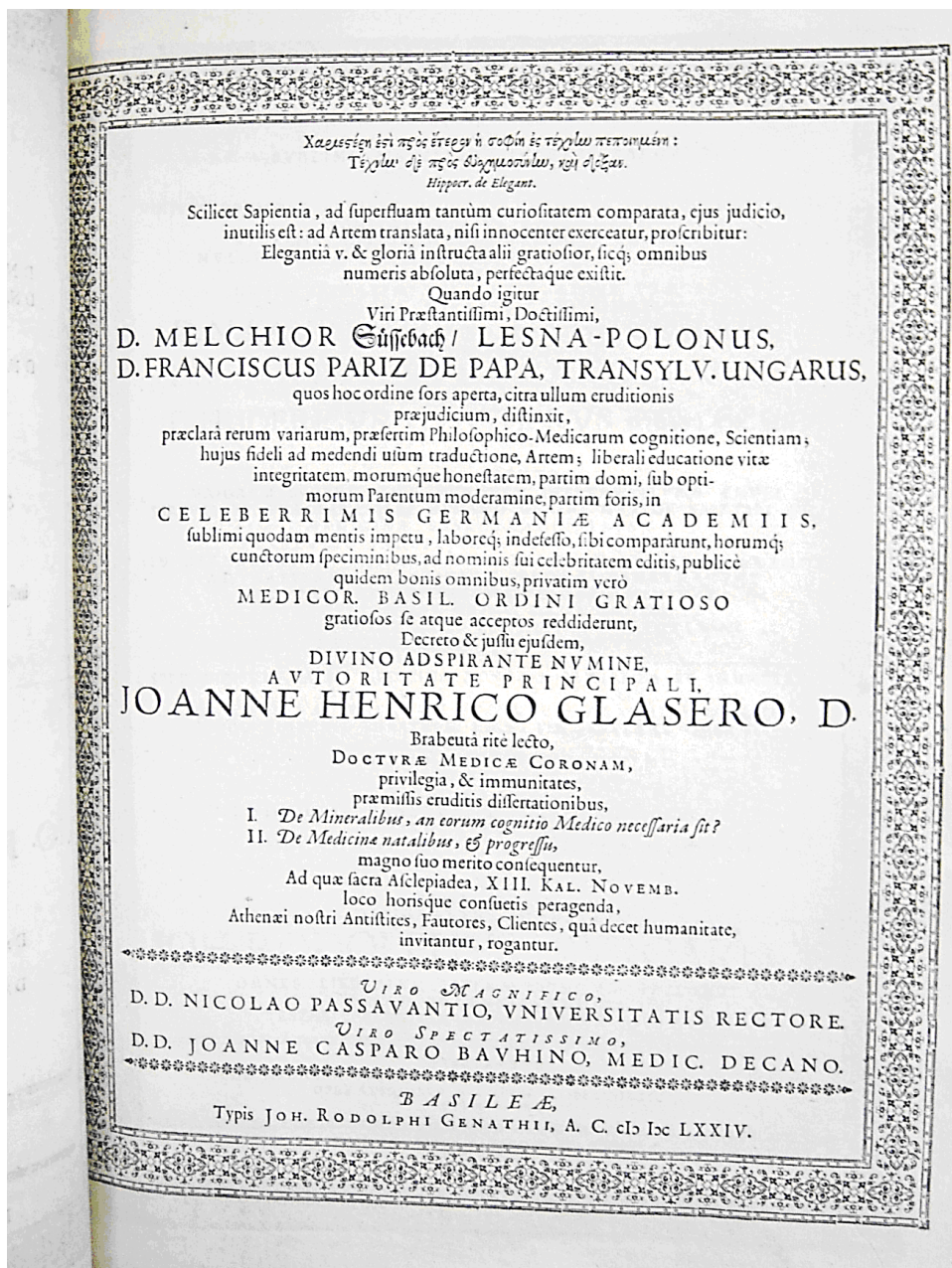
ságos állapotban írt: a Bernben végzett sérvműtete után kialakult szövődmény kimenetele fatális lett.

A Vota Solennia 17 köszöntőverse közül hatot magyarul olvashatunk a Pápai Páriz Ferenc naplóját is tartalmazó gyűjteményben [2] – közülük egy eredetileg is magyar nyelvű, az 5 latin nyelvű vers fordítását Tóth István (1923-2001; költő, műfordító, irodalomtörténész; főként latin és francia nyelvű költeményeket fordított) készítette. A többi 11 üdvözlés magyar fordításáról nem volt tudomásunk. A Kállai Kopis János által a görög mellett eredetileg magyar nyelven is megírt üdvözlőversnél a hiányzó ékezeteket pótoltuk, de egyebekben megtartottuk az eredeti írásmódot.

A Vota Solennia teljes magyar fordítása az eddig magyarul nem elérhető 11 üdvözlőverssel a Semmelweis Egyetem Szaknyelvi Intézetének munkacsoportja közreműködésével válik most közkinccsé. Az új fordításokat az Intézet munkatársai – Delbó Katalin, Barta Andrea, Szabó Mária, Vágási Tünde, Murányi Yvett, Fogarasi Katalin, Somodi Brigitta, Szöllősi Lili – készítették és látták el magyarázó megjegyzésekkel. A fordításokat Delbó Katalin és Barta Andrea lektorálta.

A Vota Solennia a köszöntőverseket római számokkal jelölt sorrendben közli. Az eredeti kiadványban nyomdai hibaként (esetleg a XIII. szám szándékos kerülésére?) a XII. sorszám szerepel a teológus hallgató Békés Horvát János (betűcserével szedve: „Johannes Bekes Hovarti”) és Beszermény Rácz János köszöntőverse előtt is, majd a XIII. sorszám kimarad, és Michael Halicius román nyelvű köszöntése XIV. sorszámmal következik. A jelen dokumentumban a követhetőség érdekében Beszermény Rácz János köszöntőversét a XIII. sorszámmal jelöljük. Másik érdekesség, hogy a XVI. sorszámmal szereplő, Johannes Petrus D’Alpes által írt köszöntő első 10 sora Delbó Katalin által készített új fordítás, míg az ezen kívánsághoz tartozó epigrammákat Tóth István fordította 1977-ben. A jelen kiadványban XVI. sorszámmal – a fordítók megnevezésével – a Johannes Petrus D’Alpes által írt köszöntőt teljes változatában mutatjuk be, mindkét fordító nevének feltüntetésével.

Pápai Páriz Ferenc orvosi tevékenységének 350 évvel ezelőtti kezdetét két nagy múltú orvosi folyóirat – az 1857-ben Markusovszky Lajos által Pesten alapított és a mai napig folyamatosan megjelenő Orvosi Hetilap és az 1876-ban Hőgyes Endre által eredetileg Értesítő

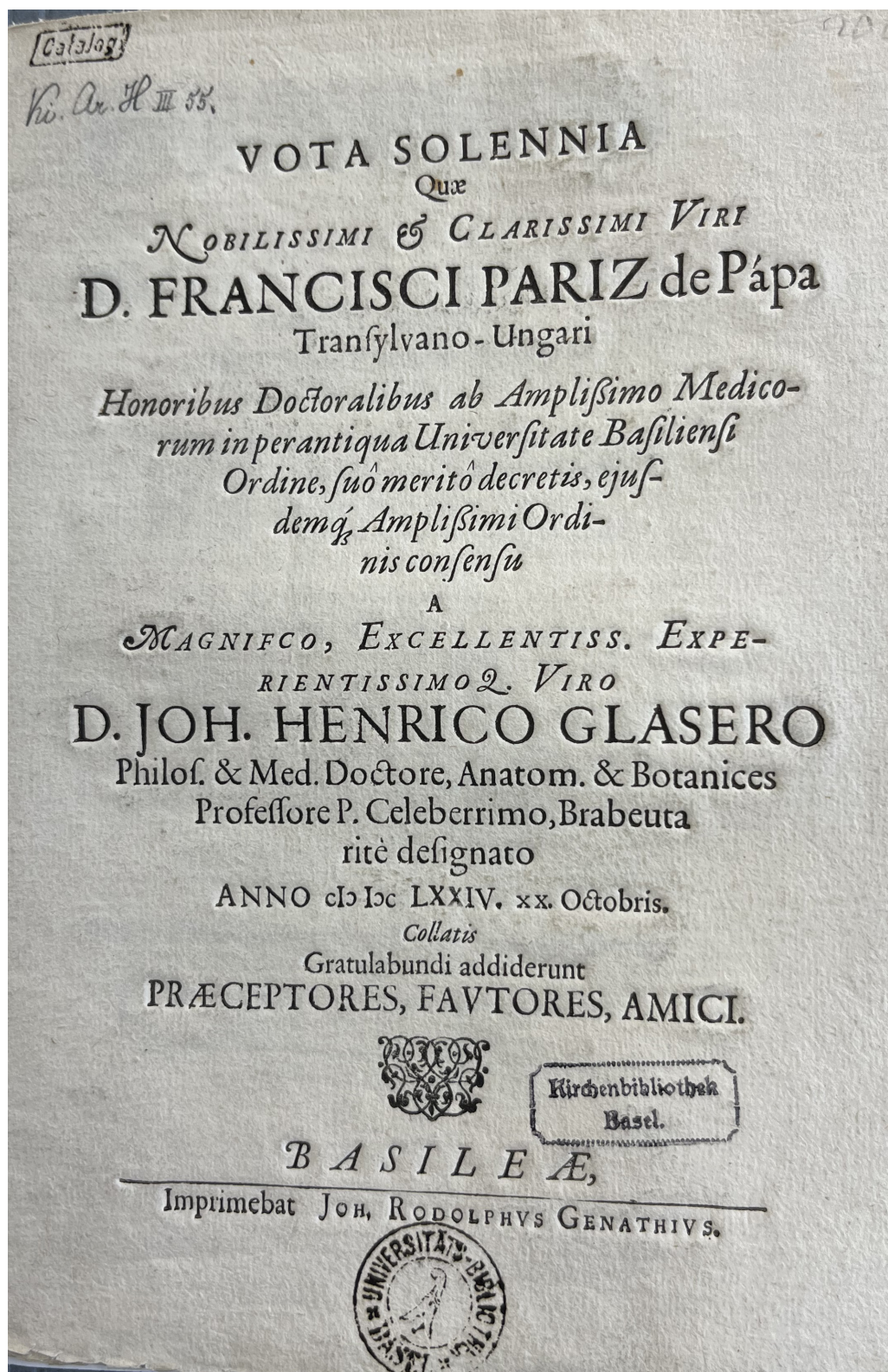

2. ábra. Pápai Páriz Ferenc és a lengyel Melchior Süssebach 1674. október 20-i avatására készült meghívó (lelőhely: Bázeli Egyetem könyvtára; UBB Ki. Ar. G I 7 5. Band Nr. 313; VB O 11 d p. 277. Fotó: Hegyi Ádám)

címen Kolozsvárott megindított folyóirat utódja, az Orvostudományi Értesítő – egy-egy közleménnyel ünnepli. Az 1674. október 9-i értekezés teljes magyar fordítása az Orvosi Hetilapban, az 1674. október 20-i keltezésű Vota Solennia teljes fordítása pedig az Orvostudományi Értesítőben jelenik meg a 350. évfordulóra [6,7].

Köszönetnyilvánítás

Köszönjük a Bázeli Egyetem Egyetemi Könyvtára Történelmi Gyűjteményében a Speciális Olvasóterem munkatársainak a Pápai Páriz Ferencel kapcsolatos dokumentumok előkeresését, a fényképezés engedélyezését és a készített fotók közzétételéhez történő hozzájárulást. Köszönjük Hegyi Ádámnak a Pápai Páriz Ferenc avatására készült meghívóról készült fénykép rendelkezésre bocsátását.

3. ábra. A köszöntőversek kötetének címlapja. (Lelőhely: a Bázeli Egyetem könyvtára; Fotó: Bereczki D)

Ünnepi jókívánságok,¹
amelyeket a legnemesebb és legjelesebb férfiúnak,
az erdélyi magyar
Pápai Páriz Ferenc Úrnak írtak
amiért érdemeinek elismeréseként orvosi tisztséggel
ruházta fel az ősi Bázei Egyetem orvosi karának
tekintélyes rendje, és amelyeket ugyanezen tekintélyes
rend egyetértésével
a nagyszerű, kiváló és oly tapasztalt férfiú,
Johann Heinrich Glaser,
a bölcsészet és orvostudomány doktora, az anatómia
és botanika nagyhírű professzora, hivatalosan kijelölt
bírálóként ünnepélyesen összegyűjtött

1674. október 20. napján.

Örömmel köszöntik Tanárai, Támogatói és Barátai

Nyomtatta Johann Rudolf Genath, Bázeiben

I.

A legkitűnőbb és legműveltebb férfiúnak, a magyarországi Erdélyből való
Pápai Páriz Ferenc Úrnak, az orvosdoktori koszorú alatt a
nagyon is méltán diadalmaskodónak:

Üdvözlég Mestere az Apollóni tudománynak²,
Páriz, a helikóni³ Múzsák messze híres sarja.
Most mily szavakkal zengjem hatalmas dicsőségedet,
szerencsét kívánván diadalodhoz?
Mindez legyen az ifjak dolga, hozzám illő,
hogy imádkozzam kérlelvén az Istent,

azért, hogy a Fennen lakozó árásson
dicsőséget még többet is az égből,
hogy jó tanácsokkal és bölcsességgel a kézben
minden betegnek hozzon gyógyulást.
Ennek a jó cselekedetnek a halhatatlan híre pedig
visszhangozzon a halandóknál és az olümposzi istenek
között.

Tisztelettel és barátsággal ezzel a rövidke jóslattal szívből
köszöntelek:

Johann Rudolf Wettstein, a szent teológia doktora, az
Újszövetség professzora a Bázei Egyetemen

Fordította: Szabó Mária

II.

Lipce⁴ látta a pannon tájakról érkező
messze híres Párizt:

Lépj a méltóság fokára, itt nem tétlenkedik Apollón,⁵
és nincs hírnév nélkül Phoibosz⁶.

Itt, ahol kétszer három hónapon át hallgattad a pulpitu-
son állókat,

láttni fogod a tudomány titkát⁷.

És meglátta: a hesseni germánok⁸ is megismerték ezt a
csodás elmét,

és elismerését fejezte ki Nicrus⁹.

Most a tudományokban jártas gall nép¹⁰ nyújtja át a győ-
zelmi díjat,

és (ahogy megérdemelte) a gypájú fejszalagot.

Lám csak! Így ád ajándékot Lipce Pannónia lakóinak,
hogy nem marad a Magyar a lipcseieknél.

Bizony édes a bor, édes szőlőfürtöket hoz a Magyar,
s nem ám híres ezüstműveseket¹¹.

1 A magyar nyelven már megjelent köszöntők a következő kötetben olvashatók: Nagy G. (szerk.): *Pápai Páriz Ferenc: Békességet magamnak, másoknak*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest 1977. A jelenlegi fordításokat lektorálta: Delbó Katalin és Barta Andrea

2 Apollóni tudomány: az orvoslás tudománya.

3 Helikón: a művészetek és tudományok kilenc istennőjének, a Múzsáknak a lakhelye.

4 Pápai Páriz Ferenc Lipcsében is tanult, itt kötött életre szóló barátságot Amman Pállal, a lipcsei egyetem botanika professzorával, a laudatio szerzőjével.

5 Apollón: számos feladata mellett a tudományok és művészetek pártfogója, a dögvész és a gyógyítás istene.

6 Phoibosz: Apollónnak, mint Napistennek a neve.

7 A tudomány titka mint a misztérium vallásokban, csak a beavatottnak volt elmondható. A Hippokratészi Corpusban található a Törvény c. írás, amely a következőképpen fejeződik be: „Ezek pedig szent dolgok lévén szent embereknek tárulhatnak fel, azonban az avatatlanoknak nem szokás mielőtt nincsenek beavatva a tudomány misztériumaiba.” (ford. Sz. M.)

8 Catti: a mai Hessen területén élő germán népcsoport - utalás Marburgra, Pápai német egyetemeken tett tanulmányútjának egyik állomására.

9 Nicrus: utalás a mai Heidelberg mellett fekvő település ókori nevére. Pápai német tanulmányútjának újabb állomása.

10 A versben Rauraca szerepel, amellyel Bázei ókori nevére utal a szerző - Bázei Pápai orvosdoktori képzésének helye.

11 Az ezüstművesekkel Bázeire utal a szerző, a város ugyanis híres volt ezüstművességéről a középkorban és a reneszánsz idején.

Örülök neked, Páriz, mivel olyannyira becsben állsz az Apollóni tudományban,
légy a második kósz¹² magyar földön.

Így küldi jókívánságait a legkiválóbb Pápai Páriz Ferenc Úrnak, a jeles magyarnak, doktorrá avatása alkalmából,
A hermuduri nép¹³ Lipcséjében,
az 1674. esztendő szeptember havának 20. napján,
a sziléziai Boroszlóból¹⁴ való tudós Amman Pál, a Lipcsei Egyetem botanika professzora az orvosi karon, a Boldogságos Szűz Mária Kollégium ülnöke, tagja és előjárója.

Fordította: Szabó Mária

III.

Fegyvereket és férfiakat lát a Világ, s döbbenet csodálja
egyszerre a fegyvereket és
a férfiakat, a Békéből Mars¹⁵ fegyverei elé hullva,
ahol az Orvoslás tudománya a háború, a betegség az
ellenség és az Orvos a hadvezér,
ahol a növények fegyvereként fognak szolgálni, s a föld
és az állatok is,
a hadijeleket lesznek a tünetek; haditervként hozol orvosi
Döntéseket,
a várak a végtagok, a pilulák pedig a sereg.¹⁶
A pulzus és a vizelet a felderítők,
A bizalom ellenben gyakran csalóka,
Szerencsés az, akit a betegség nem ismert veszélyei
győztessé tesznek, rá ugyanis méltó emlékezet vár.
Rád is méltó emlékezet vár, te oly jeles Páriz,
aki a várakban az Orvoslás buzgó katonája voltál.
S íme még bátrabban folytatod, miközben szemtől
szembe és távolról is a betegségek nagy
mészárlására készülsz; győztesként távozol.

Lám Meditrina¹⁷ Neked gondolja a babér lombos ágát,
hogyan körbe érje a halántékot; igazán méltó korona.
A lombos ág a homlokot ékesíti, a homlok pedig a lombos
ágat ékesíti mindkét oldalról.
Ez díszíti azt, az díszíti ezt; így díszítik egymást.
Jó szerencsét hát mindezek folytán, méltán legméltóbb
Páriz,
Senki sem ért fel eddig hozzád, és nem is lesz soha hozzád
hasonló.

A legnemesebb és tanult új doktornak, Páriz Ferencnek,
az egykor oly figyelmes hallgatónak, most pedig legked-
vesebb barátának, fegyverek zaja között „Méltó”-t kiált
Heidelbergben, 1674. szeptember 25. napján
Georg Frank, az orvos- és filozófiatudomány dok-
tora, orvosdékán, a Szent Római Birodalom
Természettudományos Akadémiájának¹⁸ tagja és császári
palotagróf.

Fordította: Delbó Katalin

IV.

A legkiválóbb jelölt úrnak.
Született egy atyától, aki a legnagyobb fejedelem számára
egykor az isteni hatalom tolmácsa volt,
oly nagy dicsőséggel, Dacia vidékét
hírre fényével gazdagította;
atyja hatalmas nyomdokait követve,
minden egyes Múzsát, kiket ifjúságod elejétől alázatosan
szerettél,
a görögöket, sábaiaikat¹⁹, auszóniaiakat²⁰,
és akik között Jedidja²¹ egykor híresen élt.
Csakhamar Szophia²² melengetett karjaiban, s azután
Jatriké²³,
s téged Pallasz is sajátjának mondott,

12 Kósz szigetén született Hippokratész és itt működött az egyik legismertebb ókori görög orvosiskola, a kószai orvosiskola.

13 Hermuduri nép: ókori germán törzs az Elba mellett.

14 Boroszló ma Wrocław (Lengyelország).

15 Mars: a háború istene, eredetileg a növényi termékenységisten.

16 A szövegben a *globus* többszámú alakja áll, amelyet ágyúgolyó jelentéssel is fordíthatunk.

17 Meditrina a gyógyítás, gyulladás istennője a rómaiaknál.

18 Az „akadémia” eredeti neve: *Sacri Romani Imperii Academia Naturae Curiosorum* (alapítás 1652). Később Lipót német-római császár és magyar királyról privilégiumokat kapott, ezért Leopold-Akadémiaként is ismert.

19 Sábaiaik: az ókori Dél-Arábiában, Saba környékén lakók.

20 Auszóniaiak: rómaiak, latinok.

21 Jedidja: Salamon neve, amelyet Nátán prófétától kapott.

22 Szophia: bölcsesség megszemélyesítője.

23 Jatriké: gyógyítás, gyógyászat megszemélyesítője.

a legtekintélyesebb kószinak tanítványát, majd nagyobb misztériumokba avatott be.

Ezért az a babér, amely homlokodon ragyog,
ezért hajtott ki ez a pálmaág,
amely most a tökéletesen elvégzett munkákat méri,
és magas csúcsról utat mutat.

Így hát jó szerencsét, megillető tisztelettel
boldogan térj vissza hazádba,

s ott mutasd magad eszes Makhaónnak²⁴
és Podaliriusznak²⁵ a fejedelem előtt.

S ragyogó csillagként tündökölj a többieknek, akikre jellemző a tudós szerénység!

Johann Jakob Hofmann, a Bázeli Akadémia görög nyelvet oktató nyilvános rendes tanára

Fordította: Vágási Tünde

V.

[Ó, Phoebus fia]

Páris – mondják – fáradozott a Heléna szívéért,

Ámde a porba omolt Trója, szerelme miatt.

Néked tisztes doktorként az az elved: a nőket

Meggyógyítani és nem megrontani kell.

S mert felméred a sok bajtól terhes haza sorsát,

Arra törekszel, hogy mind a javára lehess.

Ó, Phoebus fia, nagybecsű doktor, légy örökös fény

A betegek s a hazád és tiednek egén.

Ekképpen örvendez és kíván szerencsét Johannes Rodolfus Wettstenius a szónoklattan professzora

Fordította Tóth István [2]

VI.

Ismeretes a Lényeg kettős Természete e roppant világon:

Szellemünk az égből, Testünk pedig a földből való.

A Szellem a magas egekből veszi magának a gyógyírt;

Míg a Test, tudjuk, a földből.

Mert miként lelkünk az Írás nektárjával él,

Úgy testünk a Föld táplálékát kívánja.

Szent gyógyírt adott az Egy Üristen Lelkünknek,

Testünknek pedig annak rendje szerint a Föld gyógy-

szerreit.

Menjete hát közömbösek, restek, a Természetre dőlőfősen tekintők,

Kik a Léleknek csak szent gyógyírt adtok!

Hisz az erőtlen Test saját fegyvereivel rombolja a Lelket;

Míg a Test gyógyultával maga a Szellem is erős lesz.

Így hát végre diadalmas, nagyhírű Doktorom

Vonultasd fel hazai földön tudós gyógyszeried.

A Természet eddig nem becsült illatait árasztja majd ránk,

Amíg Rád a pannon táj Doktorként tekinthet.

Nem halok már meg, miként a sebesült vadállat, betegségétől!

De élni fogok, Doktor barátom, a te gondoskodásod folytán.

Doktor a doktornak midőn legmélyebb tiszteletét teszi,

Így adott saját példájával tanúbizonyságot.

A legnagyobb tiszteletre érdemes, igen híres Doktort, biztos és kivételes barátját, az egykor híres magyar föld ékességét, Boroszlóbból, az 1674. év július 20. napján az új naptár szerint, a tiszteletnek eme papírból való kardjával igyekezett megajándékozni hazájába visszatérően magyar Veresegyházi Tamás, a Teológia doktora.

Fordította: Murányi Yvett

VII.

Már rég panaszos kiáltásoktól zengenek

Pannonia partjai, mert senki sem nyújt értő segítséget, midőn sápadtan szenvednek a testek a kegyetlen betegségtől,

s hirtelen sokakat megragad a fekete járvány,

midőn a katona remegve szúrja kardját a húsba,

s a barbár kéz okozta sebek sajognak.

De most te, kit hazád rettenetes veszélyei értenek,

készséges orvosként vágysz a betegek mellett lenni,

ki egészen el tudod üzni a csendes mérget,

amely gyakran mélyen a csontokba hatolva tombol.

Így méltán neveznek Doktornak a Doktorok nyelvén,

s gazdag babér koszorúzza homlokod.

Dicső! hazád, s a szenvedő betegek megsegítője,

ez az új doktori fokozat is tiéd lesz,

kedvező sors minden tekintetben támogassa gyógyításaid,

s adja meg neked, hogy az oly régóta vágyott fényt élvezhesd.

²⁴ Makhaón: trójai orvos, sebész, Aszklépiosz fia.

²⁵ Podaliriusz: trójai orvos, Makhaón testvére, Aszklépiosz fia.

Így a legnemesebb jelölt Űr, a legkedvesebb diáktárs tisztelőre gratulálva tapsol Balthasar Kisselbach.

Balthasar Kisselbach, a filozófia és az orvostudományok doktora

Fordította: Vágási Tünde

VIII.

Az erdélyi nemes, Pekri Lőrincnek, a Pekrovina²⁶ család örökösének, miként mondani szokták, kedvező és kedves hangon szóló jóslata, az akadémiai és orvosi ismeretekben szerfelett jártas és igen híres Pápai Páriz Ferenc Úrnak:

Seperd fel az utakat, tisztítsd meg a pusztákat, a fényes Apollón²⁷ gázlóit
Szabadítsd fel, s jelöld ki világosan Jupiter vendég-szállásait²⁸.

Mágikus amulettek parancsolnak, a föld önként visszavönszti majd a

fűveket, a tenger pedig felszínre fogja hozni nemes terhét.

Jaj Nektek, betegségek, Nyavalya-ország tátott szájjal
fűbe harap: menekül a görcs, a kíváncsiság és a láz.

Te, Ferenc, meg fogod érinteni a nyomorultak beteges máját,
s Te megtanultad kezelni az erőtlen tüdőt is.

Te leszel a halál legyőzője, az igazi Prométheusz²⁹,
miközben a gyámoltalan Természet bálványozza isteni erődet.

Az Űr tegyen Téged joggal a természet szolgájává,
S azért, hogy így tegyen, gondoskodj titkos tömjénáldozatról az Istennek,

és hogy megtegye, (hogy) lásd a fivéreidet és kedves háziisteneidet.

Én rád emlékezve élek, te pedig hasonlóképp rám emlékezve élj.

Az Erdély-beli Nagyenyeden, az 1674. év június 1-én.

Fordította: Delbó Katalin – Murányi Yvett – Szabó Mária

IX.

Barátodként saját tetszésem szerint örök
emlékül állítom e rövid, hűséges kívánságot.
A legfőbb Krisztus, ki minket az első pillanattól ez idáig
hajtott,
mert ketten ugyanonnan indulva
lettünk része e kegyelemnek,
Ő koronázza meg haját dicső hírnévvel itt is-ott is,
MORBONA³⁰ enyésszen, amint nevét hallja,
s ő legyen hazájának PODALIRIUSZa³¹.

Leghűbb becses barátjának akarta még ezt sietve hozzá
fűzni a maga is méltón és dicső nyilvános ünnepen orvos-
doktorrá avatott, hamisítatlan baráti érzülete bizonyságaként.

Melchior Süssebach, orvosdoktorjelölt a lengyelországi
Lesnából.

Fordította: Fogarasi Katalin

X.

Megszemlélem, akármit is jár be fényével a barangoló
Phoebus³²,

és megbizonyosodom, hogy nem hiányoznak munkájának
emlékhelyei, idő és hely mind-mind tele van velük,
Ám alig van, mi maradandó, kivéve az, amit a tehetség
áldásos virtusa hozott létre.

Te mire készülsz? Babérkoszorút akarsz? Megtapsollak; ez
a tehetség jele, mivel vágysz a babérra, amelyre a Múzsák
nevei fel vannak vésve. És mit szól ehhez Apolló?

Rábólint? Annál szerencsésebben hágsz a Parnasszosz³³
meredek csúcsaira és biztonságban kutatod a hegy rejtekeit,
mikor majd aláveted magad a jognak és a hatalomnak.

Hiába vicssorog a vad Szfinx³⁴ az emberi faj zsigereire,
méltó büntetést csak a halál fog adni.

Ő a vállában erős, te pedig Phoebus fegyvereitől vagy
erősebb,

26 Pekrovina: a Pekry-család előnévében bukkan fel, a horvát Petrovina nevű helységgel feleltethető meg.

27 Ld. 5. jegyzet.

28 Jupiter a rómaiak főistene, az utasok védelmezőjeként (*hospitalis*) megbünteti azokat, akik megszegik a vendégszeretet törvényét.

29 Prométheusz: a titánok egyike, aki ellopta a tüzet az istenektől az emberek számára, számos mesterség feltalálását hozzá kötik.

30 Morbona: a betegségek istennője.

31 Ld. 25. jegyzet.

32 Ld. Phoibosz, 6. jegyzet.

33 A Parnasszosz Apollón szent hegye, a Múzsák lakhelye.

34 Szfinx: oroszlántestű, emberfejű, szárnyas lény.

és van erőd küzdeni, és elhozni a méltó jutalmat.
 Egy dolog van, amelynek birtokában kiváltképp győzedelmeskedni fog: a Múzsák
 Helikonról³⁵ küldött kusza rejtvényei, valójában a legyőzötteket győztri ezekkel,
 és mer büszke jobbot emelni, vagy épp véres kezekkel megtépázni a tudatlanokat.
 Ámde bárhogyan is gubancolja a rejtvényeket, a Múzsák szavai mindig
 örökérvényűek. Ugyanez a Múza kedvez neked, és arra vágyik, hogy a te oltalmad
 alatt boldogan örvendezzék jelen korunk. Most a Múzsák oltalmát küldöd, hogy
 csendes dalt adjon mellé és oldja fel a nehézségeket. Elébe állsz télen is, nyáron is mindannak, amit a természet hozott létre az egész Földkerekségen;
 a szörnyűségeknek és a betegségeknek; Sziert fogsz tenni a misztériumokra
 Tehetséggel és Munkával. Ezek által minden nehézség megoldódik.
 Neked ezek megvannak. Ragadd hát meg a nevet és a dicsőséget,
 és ha jönnek és mondják: Üdv, Oidipusz!³⁶
 Vállald, ugyanis mindenki jókívánsággal áraszt el, én is: és tapsolva téged övez a buzgó tudós koszorú.

Leiden 1674. október 12, a Gergely-naptár szerint
 az erdélyi magyar Kolosvári István

Fordította: Delbó Katalin – Somodi Brigitta – Szöllősi Lili

XI. Győzelmi dal

AZ AZ.

Jupiternek hajdan az álom szemében
 Egész északakon nem esett édesden,
 Hanem szüntelenül a forgott szívében
 Mint böcsülhetné meg Achillest rendesen.
 Nem is szunnyadta el, hanem mások felett
 Achillest kik velle szenvedtek egy hevet,

Böcsüllötte, mert ő benne olyan szívet
 Esmért, mely másokban még ingyen sem tetszett.
 Nagy, emlékezetű PARIZ IMRE Fia!
 Én bujdosásomnak szerelmeta társa,
 Nékem is szivemben forog a gyakorta,
 Mint elmémnek kellőbb s kedvesebb tanácsa:
 Hogy tisztességesen Atjád hírét s nevét
 És a Te elmédnek tetző ékességét
 Énekelgethessem, ha elmém erejét
 Mosolygó Minerva meg nem kapná erét!
 Ékes Fejedelemink Atyádat kívánták,
 Mint Isten emberét nagynak alították,
 Hatalmas dolgokrul mikoron hallották
 Szóllani, elméjét szivekben csudálták:
 Mert ama nagy erős hadi Férjfiakat
 Okos mesterséggel mint annyi vadakat
 Keskeny utra hajtott s megkapván nyakokat,
 Meg fegyhetetlenül be dugta szájokat.
 Az Atyád ilyen volt! Hát Te micsodás vagy?
 Valóban érdemes, eszes, kellő Fi vagy,
 Atjád tekinteti előttd igen nagy;
 Hogy Atjád hírébül semmitis le ne hadgy.
 Azért sem a restség, sem bagigyasztó álom
 Meg nem akadályoz, mint halat a gyalom,
 Hanem nagy készséggel örömet megmondom,
 Irégységes szívvél el nemis titkolom.
 Mindenkor tanultál mindennek teczeni,
 Más Orvosok felett serényebb s jobb lenni;
 Mint minap köz helyen hallottunk szóllani,
 Mindennek Tebenned meg kellett nyugodni!
 Immár szerelmeta és édes hazámba,
 Kérlek, késedelem nélkül meny el mostan,
 Fájdalmokat enyhítő orvoslásokban
 Forgodgyál, mint Paeon³⁷, sok gyógyulásában.
 Nagy szükség van reád, kérlek, bátrann menny el,
 Orvosló karodnak Isten segítségével
 Lészen, híred szerelmes hazámban szélllyel,
 Mint hainalnak szárnya el kiterjed szerrel.

Tiszteletes és tudós Pápai Páriz Ferencnek doktori közönséges fényes pompáját Görög és Magyar nyelven igen szívesen Tiszteletes Buxtorfius János Jakab Urának, Gazdájának, Praeceptorának éppen a nap udvarában lévő hideg boltyában ekképpen ékesgeté, mint kedves bujdosó társának

35 A mitológiai hagyományban a Parnasszosz mellett a Helikón-hegyet is is a Múzsák lakhelyeként tartják számon. Ld. 3. jegyzet.

36 Oidipusz volt az egyetlen, aki meg tudta fejteni a Szfínx találós kérdését (a helyes válasszal megszabadította Théba városát a szárnyas szörnytől).

37 Paeon/Paian: a homéroszi mitológiában az olimposzi istenek orvosa.

*szolga jó akarója, Attjafia, Baráttja maradván:
Helvetiának Basilea nevű városában.*

Callai Copis Janos

XII.

Békés Horváth János

Hattyúdala Pápai Páriz Ferenc doktorrá avatásakor
„Cygneum hoc carmen cecinit in gratiam amici”

Békés őszintén kívánja, hogy olyan egészség
Jusson Pápainak, amelyet ő se kapott.
Ha netalán meglep, hogy miért ily gyatra betűkből
Álltak elő soraim: így írtam, betegem.
Bern egyik kertjében, ahol megtört a betegség,
Nagy válságba került életem már ezelőtt.
Meg fog lepni, hogy elfojtotta a szómat a könnyem,
Mert sem a nyelv, sem a kéz művét nem leled itt.
1674. július 18.

Fordította: Tóth István [2]

XIII.

(az eredeti kiadványban ismételt XII. számmal szerepel)

Ráborul a sötét éj a tengerre, és tombol a parton a ten-
gerár,
Jégeső dobol a tetőkön, a déli szél viharokkal pusztítja a
szántóföldeket,
Mennydörgés hasítja az eget, csapást csapásra halmoz,
Vértől ázik a föld, halotti máglyák tüze ropog,
Sziklák fenyegetik Ixió³⁸ rémisztő rohanását,
A Kárpáthoszi-tengert ránézésre is szörnyű formákkal
riogatja a

38 Ixió: mitológiai hős, akit Zeus bosszúból az alvilágba száműzött és ott egy szüntelenül forgó tüzes kerékre kötöztette.

39 A „pásztor” Próteuszra, Poszeidón fiára utal, aki apja vízi nyájának pásztora és egyben jövőmondó is, egyik fő tulajdonsága, hogy bármilyen alakot képes volt felvenni.

40 Kharón: az alvilág révésze.

41 Sztüx: az élők és holtak világát elválasztó határfolyó, az alvilág első állomása.

42 Kerberosz: az Alvilág bejáratát őrző háromfejű kutya.

43 Bosszúálló megnevezés az Erinnüsszökre utal, akik a görög mitológiában a bosszúállás istennői, korbácsaikkal kíméletlenül üldözték áldozataikat.

44 Juno a házasság istennője, Jupiter felesége.

45 Pallasz Athéné a szövés fonás, kézműves mesterségek a hadi tudományok és később általában a tudományok istennője.

46 Ld. 5. jegyzet.

47 Ld. 6. jegyzet.

48 Japis: Apollón kedvenc orvosa.

49 Helvécia: mai Svájc nyugati részének ókori római neve.

50 Dácia: ókori római provincia, a költeményben Erdélyre utal.

a pásztor³⁹, a mélyben Kharón⁴⁰ könyörög lábain béklyó-
val

gúzsba kötve, a sztüxi⁴¹ rejtékhelyeket hármasszójával
rázza fel

Kerberosz⁴², a Bosszúálló⁴³ korbáccsal felövezve bömböl
a forrásoknál.

Neked, Páriz, jó szerencséd, Téged semmiféle isten haragja
nem gyötör, jóindulattal vannak irántad Juno⁴⁴ és Pallasz
Athéné⁴⁵,

mivel miattad állítja meg a Trójaiakat a könyörület
Apollón⁴⁶,

Menj Páriz, te Phoibosz⁴⁷ számára mások előtt kiválaszt-
ott Japis⁴⁸,

Akármilyen szerencse csak létezik, a tiéd, ne késlekedj,

Most a feledés vizébe merült dicsőség híre

felemelkedik, hogy pukkadjanak meg sokan.

Így illő hát elfoglalni a címhez méltó helyet,

Itt most Helvécia⁴⁹ velem együtt felhagy a többi gonddal,

Örömtaps fog szólni hű szolgájának,

Itt most a Te Dáciád⁵⁰ velem együtt felhagy a többi gonddal,

Örömtaps fog szólni Szülöttjének, és kihirdeti:

Menj kezekben az orvosi tudással és Phoibosz Apollón
csodatévő füveivel.

Utrecht, 1674. szeptember 15.

Így a leghíresebb és legtanultabb Doktor Úrnak, saját
földijének, egykori kedves barátjának még a híres
Nagyenyed-i Kollégiumból, az orvosi tanulmányok végét
ünneplőnek és egyben az avatásra készülőknek, örökké
tartó tisztelet jeleként sietve nyújtotta:

a magyar Rác-Beszermény János

Fordította: Szabó Mária

XIV.

A római-rumán nyelv első- és egyszülött verse
melyet az utolérhetetlen dáciai Argonauta, az
igen nemes Pápai Páriz Ferenc uram stb. tiszteletére,
boldogulására és előmenetelére a jeles
Enyedi Kollégiumban a kis Halicius, régi és legkedvesebb
barátja az ő tiszteletére költött.

Írok egészségről – a románok Phöbusa – szállva
Hozzátok, kiket a szent tudomány hona tart!
Honnan várjuk az ismeretet, tudományt; a szerencsés
Amsterdammak a könyv hozta a megbecsülést.
Szent törvények emelték Genf város falait fel.
Párizs, Leyda, fogadd, hogyha Ferenc odaér!
Nyújtsátok nővéreiként kezetek neki; rajta,
Testvér, cimbora, nő menjen elé mielőbb!
Kérjük, jó urak, asszonyok és valamennyi magister,
Béke jeléül sőt hozzatok és kenyeret.

Az erdélyi Nagy-Enyeden, az 1674. esztendő június 1-jén
szerzette hirteleniben az ifjú Páriz hű barátja,
Michael Halicius római nemes,
karánsebesi polgár

Fordította: Tóth István [2]

XV.

Stanciák
Páriz Ferenc úr tiszteletére
a hírneves Bázeli Egyetemen
elnyerendő orvosdoktorátusa alkalmára

I

Ezt nagy Pithagorász tett így és Pláton,
Átutazva sok-sok keleti országon,
Hogy megszerezhessék amaz drágakövet,
Mely a tudomány és művészet rejtélye;
Munka s tapasztalat ismertet meg véle,
Mely be nem csap soha sem kezet, sem szemet.

II

A magyarság éke, Páriz így kelt útra,
Hogy hazája ebből majd nagy hasznót húzna.
Jött, hol az egészség kincsére rátalál,
Királyi városba, univerzitásig,
Hol sok Szépművészet s Tudomány tanyázik,
Ahol Apollónak dús palotája áll.

III

Mily boldog hazája, mert az ég úgy hozta,
Hogy majd egészségét oltalmazni fogja,
És boldog munkája gyümölcsét élvezi,
Ha fejére kerül Phoebus koronája
Öröközden arra, aki méltó rája;
Kire méltóképpen szállnak a kegyei

Ezt szerzette az ő igen alázatos szolgája,
a svájci Lausanne-i David Conte,
az orvostudomány kedvelője

Fordította: Tóth István [2]

XVI.⁵¹

Nem elég neked, Bazel, hogy Tudósaiddal egész
Helvéciát⁵² keresztül-kasul csaknem megtöltöd?
Sem az, hogy a német városokat, a porosz határokat,
s azon földeket is, amelyek az északi csillagzat alatt fek-
szenek?
Nem ékesítenéd-e még Pannonia vidékeit és a szomszé-
dos dákokat⁵³ is
oly polgárokkal, akiket tudós iskolád nevel?
Te leszel erre itt a tanúm, Páriz, hazának és népnek mesz-
sze híres
Dicsősége, kinek fejét Babérral koszorúzza Apolló.
Fogadd köszöntő gondolataimat bizonytságot adó aján-
dékként,
s szigorú lélekkel ne vesd meg e nyers dallamokat.

Fordította: Delbó Katalin

⁵¹ A vers bevezető költeményként áll három magyar fordításban már megjelent epigramma előtt.

⁵² Ld. 49. jegyzet.

⁵³ Utalás Pápai szülőföldjére.

Katrén

A trójai Páris felől végzetes hír szól:
Tőle mint tűzvészről Trója üszökké hamvadt.
Ennek a Páriznak* jobb sorsa lesz, mint annak:
Megmenti hazáját és övét a sírtól.

A Genfi-tó melletti Lausanne egyetemén az 1674. esztendő október 6-án.

E sorokat küldte előre Bázélbe szerencsekívánatként a szerföltt híres férfiú nevétől indítva, a tanulmányai befejezése előtt álló, lausanne-i svájci francia stb.

Johannes Petrus D'Aples

*Franciául a Párizs és Páriz neveket egyformán ejtik ki, innen ered a két hős ellentétes párhuzama. (A ford.)

Fordította: Tóth István

XVII.

Amíg a tomboló Bellona⁵⁴, amíg a dühöngő Mars⁵⁵ a föld kerekén mindent felforgat, láng, fosztogatás és lemészárolt

emberek halma mindenütt, Vénusz⁵⁶

gyalázatos bujasága szanaszéjjel terjed és a világ gépezete összeomlani látszik – addig Te, dicső Páriz, megingathatatlanul haladsz utadon, buzgón követed a Múzsákat⁵⁷, megmászván magát a Parnassoszt⁵⁸, ahol Létó szülötte⁵⁹ az úr; ő viszi a híred, neved az égbe, tanult homlokod örökkön zöldellő koszorúval övezve, melyet csak azoknak szokás adományozni, akik számára oly örömet jelentett elviselni a munkájukba vetett fáradtságot, hogy végül teljesen a tanulmányaiknak szentelték magukat, és az éjszakáikat is nappalokká tették. Tiszteletem és szeretetem arra hajt, hogy szívélyes jókívánságaimat fejezzem ki; ám pompás sikereidért csak kusza és silány versemmel tudlak felköszönten. Bőven koszorúzzon téged az isten mindenféle jóval, nyújtson a magasból sikeres előmenetelt: adjon ezekhez

hosszú életet, és majd végül a földön szerzett helyébe lépjen az égi dicsőség.

Tisztelettel jegyezte:

M. Johann Jakob Wettstein, az orvostudomány támogatója

Fordította: Barta Andrea

Hivatkozások

1. Pápai Páriz F. Disputatio Inauguralis. Tribus Consiliis Medicis. Typis Joh. Rodolphi Genathi, Basel, 1674.
2. Pápai Páriz F. Békességet magamnak, másoknak. Bevezető tanulmánnyal és magyarázó jegyzetekkel közlése Nagy G. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1977.
3. Glaser JH. Scilicet Sapientia,... Typis Joh. Rodolphi Genathii, Basel 1674. [1] fol. – 2. Lelőhely: UBB Ki. Ar. G I 7 5. Band Nr. 313; VB O 11 d p. 277
4. Hegyi Á. A bázeli egyetem ismeretlen magyar vonatkozású egyleveles nyomtatványai. Magyar Könyvszemle 2008;124:292-311.
5. Glaser JH (szerk). Vota Solennia. Imprimebat Joh. Rodolphus Genathius, Basel 1674.
6. Barta A, Delbó K, Varga ÉK, Szabó M, Szöllősi L, Somodi B, Bereczki D. Pápai Páriz Ferenc baseli egyetemi diplomamunkájának latinról magyarra fordítása védésének és orvossá avatásának 350. évfordulóján. Orvosi Hetilap 2024; 165(46): 1808-1821.
7. Delbó K, Barta A, Szabó M, Vágási T, Murányi Y, Fogarasi K, Somodi B, Szöllősi L, Bereczki D. Ünnepi kívánságok Pápai Páriz Ferenc 1674. október 20-i bázeli orvosavatására. Orvostudományi Értesítő 2023; 96(1): 1-12.

54 Bellona: a harc istennője.

55 Ld. 15. jegyzet.

56 Vénusz: a szerelem istennője

57 Múzsák: a tudomány és művészetek istennői.

58 Ld. 33. jegyzet.

59 Létó szülötte: Apollón, ld. 5. jegyzet.